

*Инж. Вељко Мартиновић,  
Институт за друштвеноекономска истраживања  
Титоград*

## Продуктивност рада у дрвној индустрији Црне Горе

### Опште напомене

Појам „продуктивност рада” тема је многих научних расправа. Мање-више све оне полазе од Марксове интерпретације закона „повишења продуктивности рада” који објашњава повећање ефикасности рада, које смањује трошкове производње. Отуда под „повећањем производне снаге рада подразумевамо овде сваку промену у процесу рада којом се скраћује радно време друштвено-потребно за производњу неке робе, кад, дакле, мања количина рада стиче снагу да производи већу количину употребне вредности. . .”<sup>1)</sup>). Овако третирано питање продуктивности рада нашло је широку примјену у радовима многих истакнутих научних радника. Међутим, још ни до данас немамо јединствених ставова у погледу саме дефиниције појма продуктивности.

Није нам циљ да се упуштамо у теоријски аспект проблема продуктивности рада, већ да укажемо на остварени ниво и динамику друштвене продуктивности рада, као и, донекле, на резултате привређивања, који се постижу у дрвној индустрији у Црној Гори. При томе, ми смо појам продуктивности схватили као однос резултата остварених у производњи и броја запослених радника, као мјерила утрошеног рада у одређеним временским интервалима.

---

<sup>1)</sup> Karl Marks: „Капитал” I — „Култура”, Београд, 1947, стр. 249.

Повећање продуктивности рада јавља се као приоритетан задатак нашег привредног развоја. Да би се рјешавао овај проблем, потребно је не само повећавати ефекат живог рада у процесу производње већ и одређену производњу остваривати уз максимално могуће економисање сировина, енергије и средстава за производњу, као облика раније уложеног рада. Онда, када се постигну уштеде у свим облицима рада, можемо очекивати позитивније резултате у кретању друштвене продуктивности рада (друштвено-потребног радног времена), од чега и зависи свестрани економски просперитет земље, а тиме и животни стандард наших радних људи.

Не претендујући да у овом раду обрадимо комплексну проблематику продуктивности рада једне значајне индустријске гране у економици наше Републике, као што је то дрвна индустрија, прихватили смо се ове теме у жељи да упоређујући резултате остварене у овој дјелатности на подручју Црне Горе са аналогним остварењима у оквиру земље, или пак њених ужих региона, донесемо извјесне закључке о могућностима њеног будућег развоја.

Проблем мјерења продуктивности рада овуда је, а у дрвној индустрији посебно, веома наглашен. Још не постоји нека јединствена методологија која би омогућавала да се са већом тачношћу анализирају утрошци рада у веома хетерогеној дрвно-индустријској преради, и данас још претежно занатског карактера. Једино је, прије нешто више од десет година, направљена методологија за праћење продуктивности рада на пиламама, коју су многа предузећа у том периоду прихватила. Касније, предузећа су углавном престала да воде прописану евиденцију и да шаљу извјештаје, тако да је ова корисна акција практично, бар за подручје Црне Горе, безразложно прекинута.

За израду овог аналитичког рада служили смо се углавном расположивим подацима наше привредне статистике, који више указују на друштвени карактер продуктивности рада. У недостатку података о утрошцима рада за производњу појединих врста производа у радним организацијама по јединственој методологији, чије би прикупљање изискивало разраду одговарајуће методологије и много више времена, напора и средстава, ми смо се задовољили расположивим статистичким подацима, који ипак омогућавају упоређивање остварених ефеката у пословању. На основу сређених статистичких података, изражених у индексима физичког обима производње, према методологији коју статистика примјењује за читаву земљу и индекса запослености радне снаге, изведени су нивои и динамика продуктивности рада.

На основу података о пословању радних организација, изведених на основу завршних рачуна, извршена је анализа до-

стигнутог нивоа продуктивности рада у дрвној индустрији у Црној Гори у односу на ту индустрију других подручја.

На крају је дата компарација достигнутог степена привређивања у шумској привреди (шумско-индустријском комплексу) Црне Горе у односу на годишњи обим сјеча, са осталим подручјима у земљи, као и осврт на основне факторе продуктивности рада.

### Натурални аспект продуктивности рада

Према статистичким подацима, физички обим производње у дрвној индустрији у Црној Гори у периоду од 1954—1969. повећао се 2,7 пута. Преглед производње основних производа може најбоље да илуструје овакву динамику:

Таб. 1.

Производ	1946.	1955.	1959.	1965.	1969.
Резана грађа четинара (m <sup>3</sup> )	17 868	87 037	82 578	103 809	121 655
Резана грађа букве (m <sup>3</sup> )	—	1 954	8 741	11 129	10 458
Намјештај (ком.)	120	4 626	10 328	20 994	20 000
Намјештај (гарн.)	40	447	1 757	5 195	3 915
Грађевинска столарија (m <sup>3</sup> )	—	1 911	1 343	5 301	11 801
Паркет (m <sup>3</sup> )	—	82	610	502	1 385
Сандуци (m <sup>3</sup> )	—	—	895	1 724	600
Фурнир (m <sup>3</sup> )	—	—	440	1 120	1 269
Бродски под (m <sup>3</sup> )	—	—	—	4 020	6 388
Шпер плоче (m <sup>3</sup> )	—	—	426	4 900	2 900
Панел плоче (m <sup>3</sup> )	—	—	1 845	4 183	4 550
Лесонит плоче (000 m <sup>2</sup> )	—	—	—	4 551	—
Плоче иверице (m <sup>3</sup> )	—	—	—	14 427	15 727
Куће, бараке, дијелови (m <sup>3</sup> )	—	—	—	1 351	4 510
Ролетне (000 дин.)	—	—	—	1 024	844
Разни фин. производи (000 дин.)	—	—	1 538*	2 770	2 036

\* У вриједност разних финалних производа садржана је и вриједност бродског пода.

Посљедњих десет година структура производње осјетно је побољшана у корист производа већег степена прераде. Међутим, та структура је постигнута углавном до 1963, од када се побољшање остварује успоренијим темпом, како у правцу повећања укупног обима производње, тако и у правцу побољшавања њене струк-

туре. Како се из приложеног прегледа види, примарна прерада и даље је задржала доминантно учешће у структури производње.

На основу статистичких података, сређених за период од 15 година (1954—1969) приказани су ниво и динамика продуктивности рада. Индекси продуктивности рада добијени су из односа индекса физичког обима производње и индекса запослености радне снаге. Овај метод праћења нивоа и динамике продуктивности рада примјењује се за анализу продуктивности у појединим привредним гранама или областима, а користи се и приликом планирања продуктивности рада и потреба у радној снази. Примјеном овог начина праћења продуктивности рада на вишим нивоима (у грани или области) усљед могућности потирања грешака, добијају се релативно добри резултати.

У циљу упоређивања достигнутог нивоа продуктивности рада у дрвној индустрији у Црној Гори дати су упоредо и подаци који се односе на дрвну индустрију у Југославији.

У периоду од 1954—1969 просјечна продуктивност рада у индустрији дрвета у Црној Гори, а и Југославији, повећавала се просјечно 5,4% годишње, као резултат односа у кретању физичког обима производње и просјечног броја запослених радника. Утицај ових односа најбоље се види из прегледа просјечних годишњих стопа раста обима производње, запослености и продуктивности по временским периодима:

Таб. 2.

Период	Производња		Запосленост		Продуктивност	
	Југо- славија	Црна Гора	Југо- славија	Црна Гора	Југо- славија	Црна Гора
1954—1969.	9,40	9,90	3,80	4,30	5,40	5,40
1954—1960.	11,30	8,60	8,60	8,30	2,45	0,30
1960—1965.	11,95	18,90	2,95	7,45	8,75	10,65
1965—1969.	3,65	1,50	— 1,90	— 4,40	5,80	6,85

Према овом прегледу, физички обим производње у дрвној индустрији у Црној Гори од 1954—1969. растао је просјечно годишње 9,90%. Ова стопа је 0,5 поена виша од стопе остварене у истом периоду у дрвној индустрији у Југославији. Посматрано у краћим временским периодима, запажају се веће осцилације и разлике него у просјеку земље. Тако је у Црној Гори од 1954—1960. просјечна стопа раста обима производње била 8,60% и заостајала је за стопом раста у укупној дрвној индустрији у

Југославији 2,7 поена. Као узрок овог заостајања може се прије свега сматрати нижи обим инвестиција како у подизању нових капацитета, тако и за реконструкцију постојећих. Нагли пораст инвестиционих улагања од 1960. у нове капацитете дрвне индустрије и њихово пуштање у редовну производњу утицали су да у периоду од 1960—1965. просјечна годишња стопа раста достигне највећу вриједност: 18,90<sup>0</sup>/<sub>0</sub>, односно скоро 7 поена више него у тој индустрији у Југославији. Послије мјера привредне реформе долази до наглог пада просјечне стопе раста обима производње, и за период од 1965—1969. она износи свега 1,50<sup>0</sup>/<sub>0</sub>, односно пада знатно испод стопе у дрвној индустрији у Југославији у истом периоду (за 2,15 поена).

И при просјечним стопама запослености радника показују се веће осцилације у временским интервалима. У последњем периоду од 1965—1969. имамо чак апсолутно опадање запослених у дрвној индустрији и у Црној Гори и у Југославији.

Осцилације просјечних стопа раста обима производње и запослености по периодима дјеловале су и на осцилације у просјечним стопама раста продуктивности рада. Тако је од 1954—1960. стопа продуктивности рада у дрвној индустрији у Црној Гори најнижа, свега 0,30<sup>0</sup>/<sub>0</sub>, односно нижа од стопе за Југославију 2,15 поена; у периоду од 1960—1965. долази до наглог пораста просјечне стопе на 10,65<sup>0</sup>/<sub>0</sub>, односно већа је од стопе за Југославију 1,95 поена, док од 1965—1969. износи 6,85<sup>0</sup>/<sub>0</sub>, односно 1,05 поена више него у тој индустрији у Југославији. Како је за читав период од 1954—1969. просјечна годишња стопа раста продуктивности рада изједначена у дрвној индустрији у Црној Гори и Југославији, то је, с обзиром на заостајање у првом периоду у Црној Гори, у каснијим периодима достигнут, већим просјечним стопама, приближно исти ниво продуктивности.

Из приказаног прегледа просјечних годишњих стопа обима производње, запослености и продуктивности рада јасно се види да се продуктивност рада повећавала као посљедица повећавања обима производње пуштањем у погон, прије свега, нових савременијих објеката за прераду дрвета у периоду између 1960. и 1965, а затим и смањивањем броја запослених радника од 1965—1969. Ако се овим сумира резултат настојања реформе у погледу смањивања броја запослености, тј. објективизације реалних потреба у броју запослених, онда се може закључити да је претходни период (прије свега период високих стопа раста физичког обима производње) антиципирао нешто већој продуктивности рада од приказане, с обзиром на латентан број недовољно запослене радне снаге.

Осцилације у погледу висине годишњих стопа раста производње и запослености у дрвној индустрији у Црној Гори велике су и неуједначене:

Таб. 3.

Година	Производња	Запосленост	Продуктивност
1955.	12,50	26,7	— 11,2
1956.	— 3,7	4,0	— 7,4
1957.	— 1,3	— 1,0	— 0,4
1958.	0,0	11,0	— 9,9
1959.	29,9	4,0	24,9
1960.	18,0	7,0	10,3
1961.	24,0	17,0	5,9
1962.	35,1	23,7	9,1
1963.	38,0	— 1,0	39,5
1964.	39,4	0,0	1,0
1965.	2,0	0,0	1,9
1966.	— 5,4	— 4,8	— 0,8
1967.	— 11,2	— 4,8	— 6,7
1968.	16,2	— 4,8	22,1
1969.	8,7	— 5,7	15,3

Из овог прегледа ланчаних кретања види се неуједначеност раста физичког обима производње и запослености, чије су посљедице неуједначености кретања стопа продуктивности рада. До пораста продуктивности рада долази у периоду високог пораста обима производње, као и у периоду стагнације или пада запослености. Поређење просјечне стопе продуктивности рада и запослености у посматраном периоду (1954—1969) указује на већи пораст продуктивности од пораста запослених за 25,9%, што се може сматрати задовољавајућим, јер је пораст продуктивности рада био већи од пораста запослености. Познато је, наиме, да се у условима примјене савременије технике и организације осигуравају услови за бржи пораст продуктивности рада од пораста запошљавања.

Велике осцилације исказане кроз стопе раста продуктивности рада свакако захтијевају детаљнија истраживања читавог комплекса фактора који се синтетички одражавају кроз обим производње или, пак, број запослених. Међутим, како то прелази оквира постављеног нам задатка анализе глобалних показатеља продуктивности, то овом приликом указујемо само на неке који су изразитије дјеловали на испољене осцилације. То је, прије свега, степен искоришћености капацитета, измјена структуре производње и њена несталност у погледу асортимана, неадекватна квалификациона структура запослених, па тиме и њихов повећани број и сл.

Како сматрамо да су битна поређења посматраних величина са адекватним величинама оствареним у оквиру дрвне индустрије у Југославији, то ћемо у даљем тексту дати табеларне и графичке приказе тих вриједности.

## ИНДЕКСИ ФИЗИЧКОГ ОБИМА ПРОИЗВОДЊЕ, 1954—1969.

## А. Индекси нивоа

Таб. 4.

(1954. = 100,0)

	1955.	1956.	1957.	1958.	1959.	1960.	1961.	1962.	1963.	1964.	1965.	1966.	1967.	1968.	1969.
Дрв. индустр. у Југ.	108,8	111,0	127,6	136,5	165,2	190,0	209,0	234,1	234,5	312,1	334,3	344,7	330,9	350,7	385,8
Дрв. индустр. у ЦГ	112,5	108,3	106,9	106,9	138,9	163,9	203,2	274,5	378,8	382,6	389,2	386,2	327,0	380,2	413,3

## Б. Ланчани индекси

Таб. 5.

(претходна година = 100,0)

	1955.	1956.	1957.	1958.	1959.	1960.	1961.	1962.	1963.	1964.	1965.	1966.	1967.	1968.	1969.
Дрв. индустр. у Југ.	108,8	102,0	115,0	107,0	121,0	115,0	110,0	112,0	113,0	118,0	107,1	103,1	96,1	106,0	110,0
Дрв. индустр. у ЦГ	112,5	96,3	98,7	100,0	129,9	118,0	124,0	135,1	138,0	139,4	102,0	94,6	88,8	116,2	108,7

## ИНДЕКСИ ЗАПОСЛЕНОСТИ, 1954—1969.

Таб. 6.

## А. Индекси нивоа

(1954. = 100,0)

	1955.	1956.	1957.	1958.	1959.	1960.	1961.	1962.	1963.	1964.	1965.	1966.	1967.	1968.	1969.
Дрв. индустр. у Југ.	109,8	118,4	126,8	135,7	149,3	164,2	174,1	181,9	186,4	193,9	190,0	184,3	176,4	172,3	175,1
Дрв. индустр. у ЦГ	126,7	131,8	130,5	144,9	150,7	161,2	188,6	233,3	231,0	231,0	231,0	219,0	209,3	199,3	187,9

## ИНДЕКСИ ЗАПОСЛЕНОСТИ, 1954—1969.

Таб. 7.

## Б. Ланчани индекси

(претходна година = 100,0)

	1955.	1956.	1957.	1958.	1959.	1960.	1961.	1962.	1963.	1964.	1965.	1966.	1967.	1968.	1969.
Дрв. индустр. у Југ.	109,8	107,8	107,1	107,0	110,0	110,0	106,0	104,5	102,5	104,0	98,0	97,0	95,7	97,7	101,6
Дрв. индустр. у ЦГ	126,7	104,0	99,0	111,0	104,0	107,0	117,0	123,7	99,0	100,0	100,0	95,2	95,2	95,2	94,3

## ИНДЕКСИ ПРОДУКТИВНОСТИ РАДА, 1954—1969.

Таб. 8.

## А. Индекси нивоа

(1954. = 100,0)

	1955.	1956.	1957.	1958.	1959.	1960.	1961.	1962.	1963.	1964.	1965.	1966.	1967.	1968.	1969.
Дрв. индустр. у Југ.	99,1	93,7	100,6	100,6	110,6	115,7	120,0	128,7	141,9	160,9	175,9	187,0	187,6	203,5	220,3
Дрв. индустр. у ЦГ	88,8	82,2	81,9	73,8	92,2	101,7	107,7	117,6	164,0	165,9	168,7	167,4	156,2	190,7	219,9

## Б. Ланчани индекси

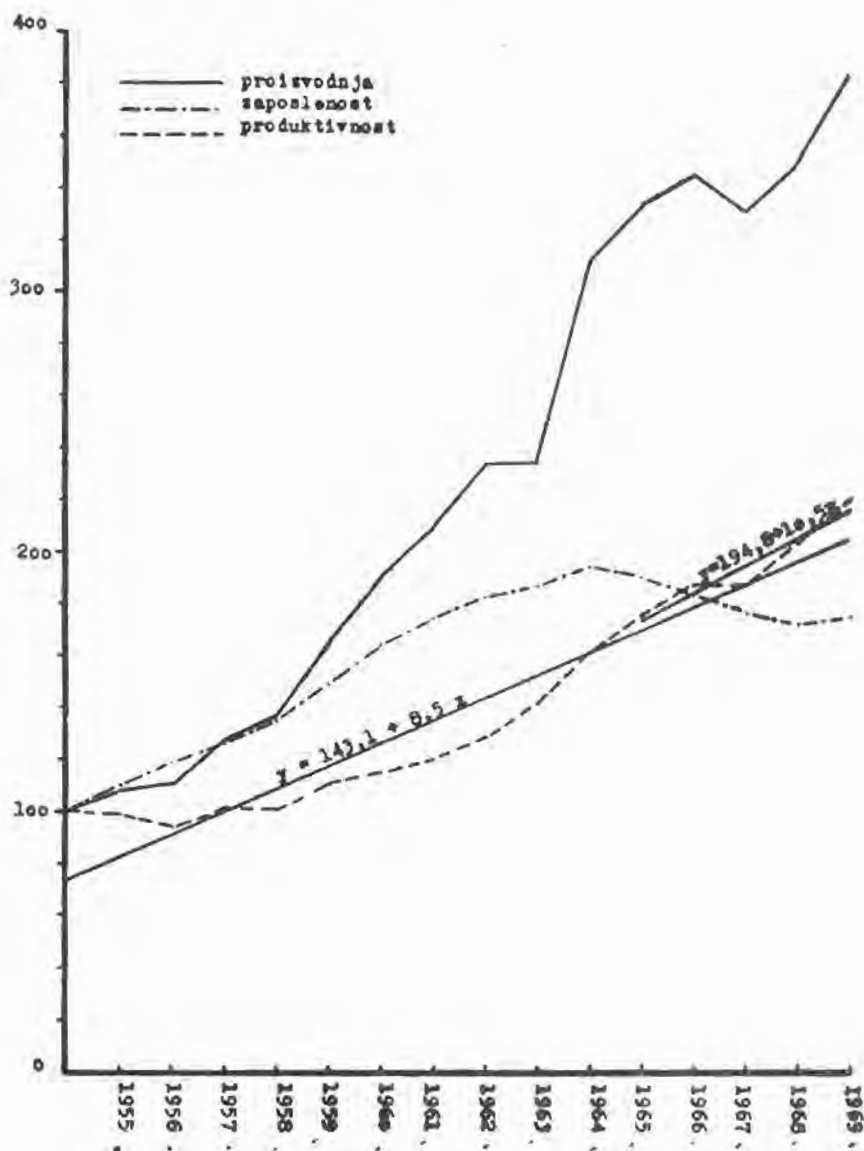
Таб. 9.

(претходна година = 100,0)

	1955.	1956.	1957.	1958.	1959.	1960.	1961.	1962.	1963.	1964.	1965.	1966.	1967.	1968.	1969.
Дрв. индустр. у Југ.	99,1	94,6	107,4	100,0	109,9	104,6	103,7	107,3	110,3	113,4	109,3	106,3	100,3	108,4	108,2
Дрв. индустр. у ЦГ	88,8	92,6	99,6	90,1	124,9	110,3	105,9	109,1	139,5	101,0	101,9	99,2	93,3	122,1	115,3



PROIZVODNJA, ZAPOSLENOST I PRODUKTIVNOST  
 U DRVNOJ INDUSTRIJI JUGOSLAVIJE  
 (1954—1969)



## Вриједносни аспект продуктивности рада

Мада мјерење продуктивности у вриједносном изразу има пуно недостатака, оно у знатној мјери омогућава допунска истраживања положаја привредних субјеката у контексту услова привређивања.

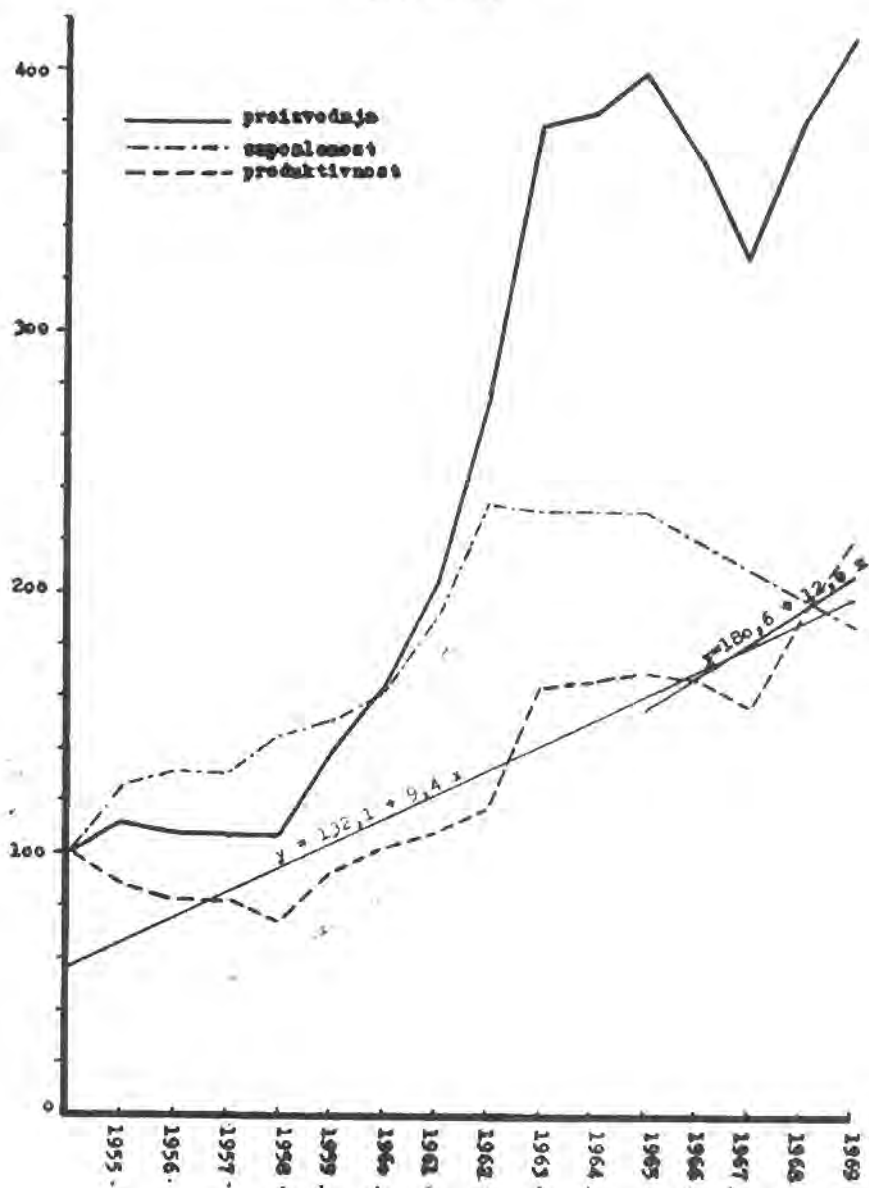
Због неадекватности показатеља за динамичко посматрање, вриједносни исказ продуктивности рада у овој анализи прије свега се своди на компарације исказаних вриједности продуктивности рада дрвне индустрије у Црној Гори у односу на просјек земље, или пак у одређеним регионима, посебно за сваку годину. Динамички аспект посматрања изискивао би прерачунавања у погледу измјена цијена док би за кретање осталих категорија (нето-продукт и доходак) требало квантификирати и измјене настале у контексту система расподјеле (порез на промет и др.). Отуда сматрамо да је претходно истакнути природни аспект продуктивности рада довољан за илустрацију динамичког посматрања, а у вриједносном изразу продуктивности рада истаћи ће се прије свега услови привређивања у оквиру дрвне индустрије у Црној Гори у односу на просјек земље или пак у односу на друге регионе.

Индикатори продуктивности рада примијењени у овој анализи јесу:

- укупан приход по раднику,
- нето-продукт (доходак I) по раднику и
- доходак (доходак II) по раднику.

У даљем тексту дају се елементи за прорачун нивоа продуктивности рада за период од 1963—1969. како за дрвну индустрију у Југославији, тако и за Босну и Херцеговину, Словенију, Црну Гору и неке одабране представнике дрвне индустрије у Црној Гори. Најме, због релативно још недовољно развијене дрвне индустрије у Црној Гори и њеног релативно ниског учешћа у тој индустрији Југославије у цјелини, честе организационе промјене ради окрупљавања радних организација доводиле су до тога да се поједине радне организације у једном периоду воде као радне организације дрвне индустрије, а у другом, након обједињавања шумарства и прераде у једно крупније предузеће, сврставају у област шумарства. Овакве организационе промјене имају велики одраз на приказане ефекте остварене у пословању дрвне индустрије, због чега долази до већих осцилација приказаних ефеката у краћим временским размацима. Те организационе промјене врше се у читавој земљи, али њихов утицај много је већи на приказане резултате релативно слабо развијене индустрије дрвета у Црној Гори. Због тога смо у овој анализи

PROIZVODNJA, ZAPOSLENOST I PRODUKTIVNOST  
U DRVNOJ INDUSTRIJI CRNE GORE  
(1954—1969)



издвојили три радне организације у којима није долазило у посматраном периоду до већих организационих промјена а резултате њиховог пословања сумирали смо и упоређивали са просјечним остварењима у дрвној индустрији у Југославији, Босни и Херцеговини и Словенији. Обухваћене организације су: КИД „Вукман Крушић“ — Мојковац, КИД „Велимир Јакић“ — Пљевља и фабрика намјештаја „Марко Радовић“ — Титоград. Њихово учешће износи 40% укупног прихода и нето-продукта дрвне индустрије у Црној Гори, и такође запошљавају око 40% радника из ове гране.

На основу напријед изведених основних елемената израчунати су индикатори продуктивности рада за сваку годину посебно. Овакав приступ елиминише утицај промјена цијена на остварене резултате јер се исказују остварени ефекти посебно за сваку пословну годину. Треба поменути да су на читавој територији земље владали приближно исти услови за реализацију у току једне године, при чему су се испољиле тежње да се разним инструментима цијене изједначе. Отуда сматрамо да су подаци које износимо довољно илустративни за наша посматрања.

#### ОСНОВНИ ЕЛЕМЕНТИ ЗА АНАЛИЗУ ЕФЕКТА ПОСЛОВАЊА И ПРОДУКТИВНОСТИ

Таб. 10.

	1963.	1964.	1965.	1966.	1967.	1968.	1969.
Дрвна индустрија у Југославији							
У П	2 883 610	3 434 757	3 950 050	4 422 218	4 552 838	6 833 491	8 756 483
Н П	988 961	1 365 950	1 593 640	1 735 768	1 591 511	2 265 098	2 958 660
Д	654 013	1 033 615	1 323 370	1 430 295	1 269 331	2 002 404	2 605 625
Р	130 020	136 047	137 510	133 585	127 299	126 050	127 740
Дрвна индустрија у Босни и Херцеговини							
У П	714 525	785 790	902 710	1 104 155	1 048 219	1 619 714	2 162 320
Н П	234 823	319 770	374 640	439 488	367 157	528 559	731 961
Д	141 574	248 140	307 110	352 846	278 464	467 513	642 226
Р	31 793	34 238	34 853	36 764	34 896	33 336	34 714
Дрвна индустрија у Словенији							
У П	673 173	841 297	974 310	1 149 809	1 215 812	1 729 654	2 116 848
Н П	255 534	342 446	390 690	438 074	434 264	603 437	741 112
Д	161 541	253 010	336 040	368 605	358 904	536 596	660 292
Р	24 564	25 583	25 438	24 790	23 785	23 353	24 138

Дрвна индустрија у Црној Гори

У П	83 494	111 642	120 020	115 049	122 009	199 677	255 949
Н П	31 451	45 339	48 940	38 810	44 567	54 475	83 200
Д	18 140	31 571	39 390	29 361	39 103	48 740	69 096
Р	3 980	3 902	3 778	3 719	3 672	3 311	3 099

Дрвна индустрија у Црној Гори (представници)

У П	37 035	45 719	48 713	50 783	46 231	78 019	102 840
Н П	15 751	17 465	19 153	18 113	14 968	25 045	37 238
Д	10 720	12 926	15 233	13 779	10 666	19 600	30 422

У П — укупан приход у 000 дин.

Н П — нето-продукт у 000 дин.

Д — доходак у 000 дин.

Р — број радника

ИНДИКАТОРИ ПРОДУКТИВНОСТИ РАДА

Таб. 11.

	1963.	1964.	1965.	1966.	1967.	1968.	1969.
--	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------

Дрвна индустрија у Југославији

УП/Р	21 720	25 250	28 730	33 104	35 764	54 212	68 549
НП/Р	7 610	10 040	11 590	12 993	12 502	17 970	23 162
Д/Р	5 030	7 600	9 620	10 707	9 971	15 885	20 397

Дрвна индустрија у Босни и Херцеговини

УП/Р	22 474	22 950	25 900	30 033	30 038	48 587	62 289
НП/Р	7 385	9 340	10 750	11 954	10 521	15 856	21 085
Д/Р	4 452	7 250	8 810	9 597	8 238	14 024	18 500

Дрвна индустрија у Словенији

УП/Р	27 400	32 890	38 300	46 381	51 117	73 980	87 697
НП/Р	10 400	13 390	15 360	17 671	18 257	25 839	30 703
Д/Р	7 390	9 890	13 210	14 869	15 090	22 977	27 354

Дрвна индустрија у Црној Гори

УП/Р	20 980	28 610	31 820	30 935	33 227	60 307	82 591
НП/Р	7 900	11 620	12 930	10 435	12 136	17 359	26 847
Д/Р	4 560	8 090	10 430	7 895	10 649	14 720	22 296

Дрвна индустрија у Црној Гори (представници)

УП/Р	22 150	29 195	32 303	35 637	34 144	53 732	69 769
НП/Р	9 420	11 153	12 700	12 710	11 054	17 249	25 283
Д/Р	6 411	8 254	10 101	9 669	7 877	13 498	20 639

УП/Р — Укупан приход по раднику

НП/Р — Нето-продукт по раднику

Д/Р — Доходак по раднику

ИНДЕКСИ ПРОДУКТИВНОСТИ РАДА

Таб. 12.

(Дрвна индустрија у Југославији = 100,0)

	1963.	1964.	1965.	1966.	1967.	1968.	1969.
УП/Р (Укупан приход по раднику)							
(1) Југославија	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
(2) Босна и Херц.	103,5	90,9	90,1	90,7	84,0	89,6	90,9
(3) Словенија	126,2	130,2	133,3	140,1	142,9	136,4	127,9
(4) Црна Гора	96,6	113,3	110,7	93,4	92,9	111,2	120,5
(5) ЦГ (представ.)	102,0	115,6	112,4	107,6	95,5	99,1	101,8
НП/Р (Нето-продукт по раднику)							
(1) Југославија	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
(2) Босна и Херц.	97,0	93,0	92,7	92,0	84,2	88,2	91,0
(3) Словенија	136,6	133,3	132,5	136,0	146,0	143,7	132,5
(4) Црна Гора	103,8	116,0	111,6	80,3	97,1	96,5	115,9
(5) ЦГ (представ.)	123,7	111,3	109,6	97,8	88,4	96,0	109,1
Д/Р (Доходак по раднику)							
(1) Југославија	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
(2) Босна и Херц.	88,5	95,3	91,5	89,6	82,6	88,3	90,6
(3) Словенија	146,9	130,1	137,3	138,8	151,3	144,6	134,1
(4) Црна Гора	90,6	106,4	108,4	73,7	106,7	92,7	109,3
(5) ЦГ (представ.)	127,4	108,6	105,0	90,3	79,0	85,0	101,1

Исказане вриједности индекса продуктивности рада указују на сљедећа карактеристична одступања нивоа продуктивности:

а) Посматрана као однос оствареног укупног прихода и броја запослених радника, продуктивност рада у дрвној индустрији у Црној Гори у посматраном периоду битније осцилира у односу на друге регионе. У 1963. години она је испод просјека земље, да би двије наредне године била изнад тог просјека нешто више од 10 поена. Послије доношења мјера привредне реформе, тј. 1966. и 1967. год. долази до наглог пада индекса продуктивности испод просјека за земљу, да би 1968. и 1969. опет дошло до пораста. Код одабраних представника осцилације такође постоје, али су оне знатно смиреније и сматрамо да одражавају реалније односе читаве гране. Дрвна индустрија Босне и Херцеговине, која учествује у укупном приходу те индустрије у Југославији око 25<sup>0</sup>/<sub>0</sub>, стално се налази испод југословенског просјека, док је дрвна индустрија у Словенији константно изнад истог (граф. 3).

б) Посматрана кроз однос оствареног нето-продукта, као новостворене вриједности, и броја запослених радника, продуктивност рада је у дрвној индустрији у Црној Гори до доношења мјера привредне реформе (1963—1965) изнад југословенског просјека. Од примјене мјера реформе долази до супротних кретања, тј. продуктивност рада опада и нижа је од просјека у земљи. Тек 1969. долази до поновног повећања. Код одабраних представника кретања посматраних односа углавном су слична. У дрвној индустрији Босне и Херцеговине и Словеније задржавају се аналогна кретања као и при упоређивању кретања оствареног укупног прихода по раднику (графикон).

Очито је да се испољена кретања морају тумачити релативно неповољнијим условима конституисаних производних чинилаца на подручју Црне Горе, прије свега кроз структуру производње, а затим и релативно веће трошкове пословања у односу на остале регионе.

ц) Гледана као однос оствареног дохотка и броја запослених радника, продуктивност рада у посматраном периоду још знатније осцилира. Оваква кретања су кумулатив већ исказаних разлика у формирању нето-продукта, оствареног дохотка као и непогодности које се реперкутују на висину законских и уговорених обавеза дрвне индустрије у Црној Гори (прије свега већих обавеза из зајмова). Констатација о релативно већим одступањима у продуктивности рада мјереној кроз однос дохотка по запосленом још је увјерљивија ако се узме у обзир да је 1967. године, у којој се испољава супротност дате констатације, дошло до олакшица у враћању кредитних обавеза.

Ова кретања посматраних величина и код одабраних представника осцилаторна су и слична кретањима у оквиру дрвне индустрије у Црној Гори. Међутим, у дрвној индустрији Босне и Херцеговине и Словеније и ови односи крећу се у релацијама претходна два, што се најбоље види из приложеног графикана.

За оцјену оствареног нивоа друштвене продуктивности рада најзначајнији показатељ свакако је остварени нето-продукт по раднику. Мада су ови односи у посматраном периоду у више случајева повољни за дрвну индустрију Црне Горе, односно они су изнад просјека за ту индустрију у земљи, ипак не задовољавају. Ово из разлога што је степен финализације прераде у дрвној индустрији Црне Горе низак, односно што је веће учешће примарне прераде у укупној производњи. У примарној преради чинилац „живи људски рад“ има најмањи удио, па је и продуктивност рада приказана вриједносним показатељима у овој групацији највећа.

На крају желимо још једном да истакнемо да је наша оријентација у исказу продуктивности рада ишла прије свега од њеног друштвеног значаја. Међутим, како је положај индивидуалних привредних субјеката знатно предодређен оствареним дохотком, то и овом приликом треба истаћи веома отежане услове привређивања у дрвној индустрији у Црној Гори, који резултирају из високих обавеза на име зајмова.

## Основни фактори продуктивности рада у дрвној индустрији у Црној Гори

### *а. Обим сјеча и ниво привређивања*

Претходни прегледи нивоа и кретања продуктивности рада нијесу у стању да укажу на цјелокупност проблематике предуктивности рада у дрвној индустрији у Црној Гори. Ово је посебно значајно када се имају у виду могућности њеног даљег развоја. Због тога се чини потребним указати на неколико чињеница које карактеришу цјелокупан шумско-индустријски комплекс (шумарство, дрвна индустрија и индустрија целулозе и папира). Овакво посматрање у многеме елиминира утицај „преливања“ остварених резултата из једне дјелатности у другу, поготову што су преливања највећа баш у оквиру ових грана.

Како се поенцијалне могућности повећавања друштвене продуктивности рада могу знатним дијелом цијенити кроз обим и квалитет сјеча, то у таб. 13. дајемо преглед сјеча у шумама друштвеног сектора у 1968. години.



Таб 13.

(брото-маса у m<sup>3</sup>)

		Укупно	Четинари	Лишћари
Југославија	m <sup>3</sup>	13 832 800	3 735 405	10 097 395
	%	100,0	27,0	73,0
Босна и Херц.	m <sup>3</sup>	5 003 441	1 791 380	3 212 081
	%	100,0	35,8	64,2
Словенија	m <sup>3</sup>	1 379 254	830 882	548 372
	%	100,0	60,2	39,8
Црна Гора	m <sup>3</sup>	528 518	324 801	257 717
	%	100,0	55,8	44,2

Учешће Црне Горе у укупним сјечама 1968. год. у земљи износи 3,8<sup>0</sup>/о, а структура сјеча веома је повољна (веће учешће четинара) и долази одмах иза структуре сјеча у Словенији.

Посматрамо ли број радника и нето-продукт остварен у овом привредном комплексу 1968, долазимо до следећег прегледа:

Таб. 14.

	Број радника	Нето-продукт (доходак) (000 д)	Нето-продукт по раднику (д)
Југославија	217 426	4 129 916	18 994
Босна и Херцеговина	66 013	1 098 379	16 638
Словенија	37 804	1 021 490	27 020
Црна Гора	7 241	113 870	15 725

Продуктивност рада, посматрана као однос нето-продукта по раднику, најнижа је у шумско-индустријском комплексу у Црној Гори.

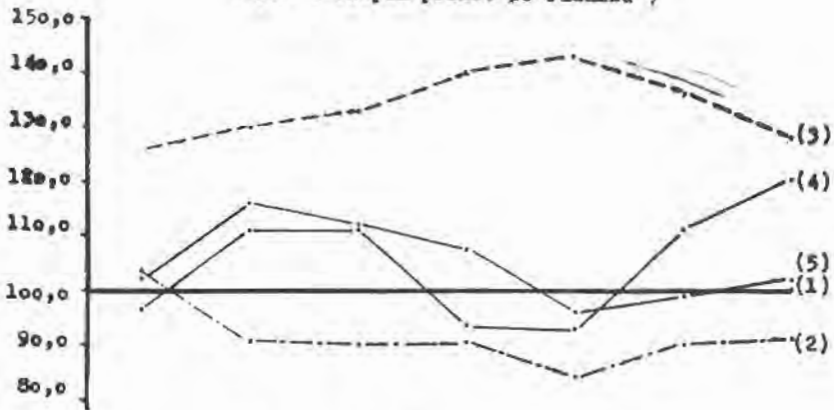
На основу изложених основних података могуће је извести закључке о нивоу развијености посматраног комплекса у нашој републици и ефикасности привређивања у њему. Наиме, поред

најниже остварене продуктивности рада, односно најниже новостворене вриједности по раднику, у овом шумско—индустријском комплексу, у односу на остала посматрана подручја, остварује се најнижи нето-продукт односно (доходак) по 1 m<sup>3</sup> бруто-посјеченог дрвета у шумама друштвеног сектора. Свакако да на остварење пословних резултата овог комплекса имају утицаја у сјече у шумама приватног сектора, али немају битног утицаја, те су из овог прегледа изостављене.

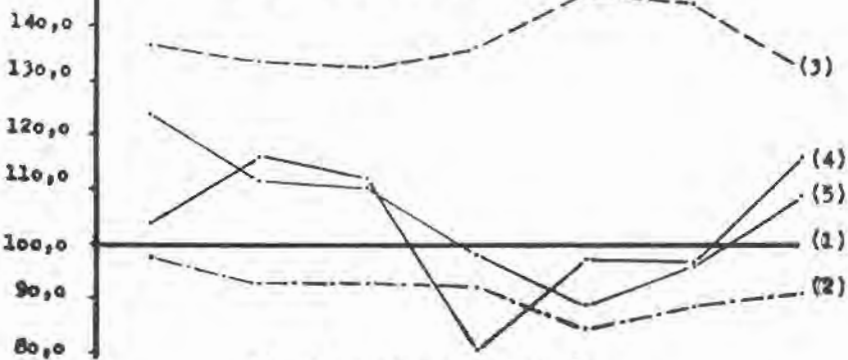
Неповољни резултати који се остварују у овом комплексу у односу на остала подручја у земљи утолико су неповољнији што у структури сјеча у друштвеним шумама четинари учествују у веома високом проценту који се приближава структури сјеча у Словенији. Међутим, у Словенији, иако се сјече у друштвеним шумама годишње само 2,3 пута више бруто-дрвне масе, у шумско-индустријском комплексу нашло је запослење 5,2 пута више радника, који остварују око 9 пута већи нето-продукт (доходак) него у Црној Гори.

Оваква упоређивања упућују нас на закључак да је остварена продуктивност у дрвној индустрији знатно нижа од њених могућности. Те су могућности у примарној преради лимитиране годишњим етатом, које према општој оцјени, због несразмјере између приносних могућности и остварених досадашњих сјеча треба свјесно усмјеравати у правцу заштите четинара и већег обима искоришћавања лишћарских шума (буква). Међутим, велика шанса пружа се даљој финализацији прераде као радно интензивној дјелатности у којој ће наћи запослење нови радници који ће повећавати материјалну основу читавог комплекса и региона у целини. Таква шанса пружа се дрвној индустрији у Црној Гори поготову данас када ранији периферни положај нашег подручја, због неизграђености саобраћајница, није омогућавао да се са изузетно високим транспортним трошковима индустрија дрвета у Црној Гори равноправно укључује у домаће и инострано тржиште. Већ данас, а поготову када се изгради пруга Београд — Бар, овој индустрији у Црној Гори пружају се нове могућности које она мора искористити. Ово питање је једнако значајно како за саму индустрију за прераду дрвета, тако и за развој читавог подручја Црне Горе, због општепознатог значаја и великих предности ових могућности.

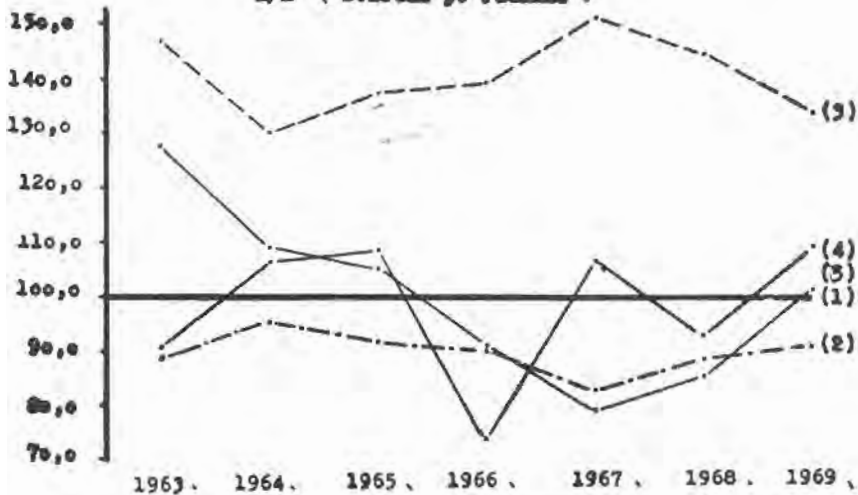
UP/R ( Ukupan prihod po radniku )



MP/R ( Neto-produkt po radniku )



R/R ( Dohodak po radniku )



## б. Остали фактори продуктивности рада

На остварени ниво продуктивности рада у дрвној индустрији у Црној Гори, поред већ указане проблематике снабдијевања основним сировинама, утиче и низ других фактора. Као најопштији и најважнији фактори били би: техничка снабдјеვენост рада, организација рада и обученост радне снаге, чиме се у основи и рјешава питање продуктивности рада у постојећој структури индустријске прераде дрвета. Међуим има још низ других елемената који, без посебних материјалних издатака, уз добру организацију рада, могу знатно да допринесу да порасте продуктивност рада.

За оцјену нивоа техничке снабдјеვენости рада послужићемо се прво подацима о вриједности основних средстава у дрвној индустрији 1969. године:

Таб. 15.

	Основна средства наб. вриј. (000 д)	Оруђа за рад по наб. (000 д)	Учешће оруђа за рад (%)	Степен отписан. осн. (%)	Основна средства по радн. (д)	Оруђ. за рад по раднику (д)
Југославија	5 291 459	1 737 938	32,8	26,0	41 411	13 606
Босна и Херц.	2 111 583	480 421	21,8	20,0	60 828	13 263
Словенија	821 832	406 821	49,5	39,0	34 047	16 854
Црна Гора	236 993	82 706	26,4	17,0	76 475	20 234

Из овога прегледа одмах пада у очи да је вриједност основних средстава по раднику како укупних тако, и оруђа за рад највећа у Црној Гори, као и да је степен отписаности укупних основних средстава у дрвној индустрији у Црној Гори најнижи. На формирање овако високог износа вриједности основних средстава по раднику утицало је првенствено то што је гро предузећа за прераду дрвета у Црној Гори реконструисан или подигнут и периоду већих инфлаторних кретања у периоду од 1960—1964, као и скупе инвестиционе градње у условима још неизграђене инфраструктуре (у првом реду саобраћајнице). Осим тога, структура индустријске прераде дрвета, у којој доминира примарна прерада, у поређењу са осталим подручјима, битно утиче и на вриједност потребне опреме и грађевинских објеката. Ако томе додамо још и предимензионираност примарних прерађивачких капацитета у односу на сировинску основу, онда нам

може бити сасвим јасно због чега је вриједност основних средстава по раднику у индустрији дрвета у Црној Гори већа него на осталим подручјима. Оваква вриједност основних средстава, која се не искоришћавају довољно несумњиво оптерећују текућу производњу увећаним трошковима (амортизација, камате, премије и др.) и негативно утиче на пословне резултате, односно продуктивност рада. Међутим, вриједност основних средстава не може сасвим реално да одрази стварну техничку опремљеност рада. Она зависи и од избора поједине врсте опреме, техничке и моралне застарјелости, степена механизације и аутоматизације појединих радних операција или фаза рада и сл.

Инсталирани капацитети, како је већ истакнуто, у примарној преради много су већи од расположиве сировинске базе, што негативно дјелује на ниво продуктивности рада. Тако, инсталирани капацитети пилана у стању се да радом у једној смјени прережу око 250 000 m<sup>3</sup> трупаца, а они годишње прережу свега око 200 000 m<sup>3</sup>. Слична је ситуација и са капацитетима за производњу љуштеног фурнира, шпер-плоча, и др.

Привређивање у дрвној индустрији у Црној Гори ограничено је у великом броју мањих радних организација. Напори, до сада уложени, да се изнађе најповољнији организациони облик за наше услове, нијесу уродили плодом, мада је свакоме јасно да уситњене радне организације ове индустријске гране не могу имати већих шанси за интензивнији развој. Дрвноиндустријском прерадом дрвета у Црној Гори бави се 13 радних организација, што чини да је просјечан број запослених по једној свега око 240 радника. Овако уситњене радне организације, изложене већем утицају комуналне привреде, уза све слабости унутрашње организације, не могу остваривати значајније ефекте у привређивању.

И организација производње у оквиру радних организација не задовољава. Готово да ниједно предузеће нема сектора за развој и унапређивање производње, а припрема производње своди се углавном на текуће административне послове. Као посљедица тога, учинак радника је на ниском нивоу. На основу снимања искоришћености радног времена радника и машина методом „тренутних опажања“ прије неколико година губици радног времена радника и машина код КИД-а „В. Јакић“ — Пљевља и код фабрике намјештаја „М. Радовић“ — Титоград износили су од укупног радног времена:

Таб. 16.

Узроци	КИД „В. Јакић“		ФН „М. Радовић“	
	Радника	Машина	Радника	Машина
— Недостатак материјала и др.	0,6	6,4	7,0	25,4
— Неисправност алата	—	—	0,6	1,0
— Неисправност машина	0,2	3,6	0,4	1,3
— Недисциплина	9,7	9,4	9,0	7,8
— Психофизиолошке потребе	13,2	11,4	2,4	2,7
— Излаз по дозволи	2,2	2,3	2,7	1,5
— Остало	1,1	6,5	13,8	1,8
Укупни губици у %	27,0	39,6	35,9	41,5

Мада су ова снимања вршена раније, сматрамо да се ситуација у погледу искоришћености радног времена није у многоме побољшала и да је и данас веома слична. Ово указује на постојање реалних могућности за искоришћавање унутрашњих резерви и повећање продуктивности рада.

На достигнути ниво продуктивности рада у дрвној индустрији огроман утицај има и фактор обучености радне снаге. Према расположивим подацима квалификациона структура запослених радника изгледа овако:

Таб. 17.

Укупно	Степен стручног образовања							НК
	Високо	Више	Средње	Ниже	ВКВ	КВ	ПК	
3 153	70	24	235	177	125	857	697	968
100,0%	2,2%	0,8 <sup>0</sup> / <sub>0</sub>	7,4 <sup>0</sup> / <sub>0</sub>	5,6 <sup>0</sup> / <sub>0</sub>	4,0 <sup>0</sup> / <sub>0</sub>	27,2 <sup>0</sup> / <sub>0</sub>	22,1 <sup>0</sup> / <sub>0</sub>	30,7%

Ако се има у виду да је велик број радника стекао степен стручног образовања у својој радној организацији, задовољавајући се знањима потребним само за радно мјесто на које се тренутно налази, онда структура радника према обучености није задовољавајућа, тим прије што су радне организације уситњене и са недовољном пословно-техничком сарадњом.

Наведени подаци и њихова анализа указују на достигнути ниво и динамичку друштвене продуктивности рада у дрвној индустрији Црне Горе, као и на основне факторе који условљавају

тај ниво. Иако се ради о веома деликатној проблематици, прије свега методолошког карактера и евентуалним примједбама које се могу дати у овом смислу, мишљења смо да је одабрани метод посматрања прикладан постављеном нам циљу. А сврха нам је била да донекле укажемо на изразите потенцијалне могућности у даљем развоју ове индустријске гране, без претензија да обрадимо цјелокупну проблематику продуктивности рада. Таква обрада захтијевала би знатно више времена и напора, што се свакако мора претпоставити у конкретизацији дугорочне политике развоја ове индустријске гране.

#### ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ ПОДАТАКА

- Радуновић Д. Мјерење продуктивности рада, економичности и рентабилности, Београд 1961.
- Радуновић Д. Проблеми и фактори продуктивности рада, Београд 1963.
- Југословенски завод за продуктивност рада: Продуктивност рада и резултати привређивања у Југословенској привреди, 1960—1964, Београд 1966.
- Савезни завод за статистику: Статистички билтени „Шумарство“ и „Индустрија“, Статистички годишњаци.
- Служба друштвеног књиговодства (главна централа): Подаци из завршних рачуна радних организација (публикације по годинама).
- Републички завод за статистику: Мјесечни статистички прегледи.
- Републички завод за продуктивност рада: Анализа коришћења радног времена радника и машина код предузећа: „Оро“ — Цетиње, ФН „М. Радовић“ — Титоград и КИД „В. Јакић“ — Пљевља, Титоград, 1965. (рукопис).